

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและสภาพปัญหา

ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย (ร้อยละ ๗๕ ในปี ๒๕๒๔) นั้นประกอบอาชีพและมีรายได้หลักจากการเกษตรกรรม ประชากรกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชนบท ใกล้เคียง หรืออยู่ในเขตพื้นที่ป่าไม้ (ชนบทไทยส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงได้โดยการคมนาคม) ลักษณะการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยเป็นแบบกลุ่มมากกว่าการกระจาย การขยายตัวของชุมชนเป็นไปอย่างขาดระเบียบ สมาชิกของกลุ่มมีระดับการศึกษาและสุขภาพต่ำ ครอบครัวมีขนาดใหญ่กว่าชุมชนในเมือง ส่วนใหญ่ไม่มีอาชีพรองหรืออาชีพที่สามารถเสริมรายได้ องค์ประกอบข้างต้นเป็นผลให้ประชากรในชนบทที่อยู่ในภาคเกษตรมีรายได้ต่อหัวต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยบุคคลในสาขาพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมถึง ๑๐ และ ๖ เท่าตัวตามลำดับ ก่อให้เกิดสภาวะความยากจนและขาดแคลนในชนบท ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศอย่างกว้างขวาง^๑ สภาพความยากจนที่เกิดขึ้นสามารถวัดได้จากดัชนีสำคัญต่าง ๆ ดังต่อไปนี้^๒

ด้านอาหารการกิน ชาวชนบทผลิตข้าวได้ไม่พอกิน ชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผลิตข้าวได้เพียง ๒๐ - ๒๕ ถังต่อไร่เท่านั้น เคยมีผู้วิจัยพบว่า^๓ ชาวชนบทมีโอกาสดินปลาเฉพาะในฤดูฝนและฤดูน้ำหลาก โดยเฉลี่ยเพียงคนละ ๑๐ กิโลกรัมต่อปี นับว่าเป็นอัตราที่ต่ำ เมื่อเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานที่ว่า มนุษย์แต่ละคนควรจะมีปลา ๔๐ กิโลกรัม/ต่อปี นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวชนบทของไทยหนึ่งครัวเรือนจะต้องใช้เวลาถึง

^๑ อุดม ศิริฤทธิฤกษ์ และสมชัย เพียรสถาพร, แนวทางการป่าไม้ไปสู่ชนบท (กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

^๓ โฆษิต บันเป็ลี่ยมรัชฎ์, ชนบทไทย : ความก้าวหน้าและล้าหลัง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒ - ๑๓.

๔๐ วัน จึงจะได้กินไก่ตัวหนึ่ง ในขณะที่คนกรุงเทพฯ มีโอกาสกินไก่หนึ่งตัวทุก ๓ วัน

ด้านการประกอบอาชีพ ปรากฏว่า ชาวชนบทขาดแคลนโค กระบือ ที่ใช้ในการทำไร่ นา ในภาคเหนือและภาคอีสานมีชาวชนบทถึง ร้อยละ ๒๐ ที่มีที่ดินทำกิน แต่ไม่มีโค กระบือ ต้องเช่าจากคนอื่นในอัตราค่าเช่า (เป็นช่วง) ที่สูงถึง ๕๐ - ๑๐๐ ถึงต่อการเช่าโค กระบือ หนึ่งตัวในหนึ่งฤดูทำนา

ด้านสุขภาพ มีชาวชนบทเป็นโรครพยาริมากถึง ร้อยละ ๖๓ บางหมู่บ้านในภาคอีสานเป็นโรครพยาริมถึง ร้อยละ ๑๐๐ เป็นผลให้ร่างกายของชาวชนบทอ่อนแอขาดภูมิคุ้มกันโรค

ความไม่รู้ ซึ่งได้แก่ การอ่าน เขียน จากการวิจัยพบว่า ชาวชนบทที่อ่านหนังสือไม่ออกมีอยู่ถึง ร้อยละ ๑๔.๕

จากสภาพความยากจนของชาวชนบทมีผลกระทบโดยตรงต่อป่าไม้ กล่าวคือ ทำให้ชาวชนบทต้องใช้ฟันและถ้ำนเป็นเชื้อเพลิงในการประกอบอาชีพ และหุงหาอาหารประจำวัน ชาวชนบทไทยบริโภคเชื้อเพลิง ซึ่งได้จากการเก็บหาในเขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับชุมชนชนบท หัวไร่ปลายนา และเศษไม้จากโรงเลื่อยตามลำดัด สิ่งที่เกิดขึ้นในรูปธรรมคือ เนื้อที่ป่าธรรมชาติของประเทศลดลงในระดับ ๓ ล้านไร่ โดยเฉลี่ย ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ติดต่อกันเป็นระยะเวลาาน และจากรายงานของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ มีราษฎรที่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าสงวนเป็นจำนวนถึงหนึ่งล้านครอบครัว หรือประมาณ ๕ ล้านคน และอัตราการบุกรุกทำลายป่าจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

^๑ อุคม ศิริเทพฤกษ์ และสมชัย เพียรสถาพร, แนวทางป่าไม้ไปสู่ชนบท, หน้า ๒.

^๒ วุฒิพล หัวเมืองแก้ว, "ความสำคัญของการปลูกสร้างสวนป่าที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ," ใน สัมมนาวันวัฒนธรรม ครั้งที่ ๓ ป่าเพื่อชุมชน, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ๒๕๒๖), หน้า ๑.

ตามอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร ซึ่งคาดว่าในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ จำนวนประชากรจะเพิ่มเป็น ๕๒.๑ ล้านคน และจากการสำรวจพื้นที่ป่าของประเทศพบว่า^๑ พื้นที่ป่าได้ลดลงจาก ๒๓.๑๐ ล้านเฮกแตร์ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็น ๒๐.๙๕ ล้านเฮกแตร์ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ เมื่อคิดเป็นอัตราการทำลายป่าเฉลี่ยต่อปีแล้วประมาณ ๐.๒๑ ล้านเฮกแตร์ ยิ่งกว่านั้น จากการสำรวจพื้นที่ป่าของประเทศครั้งล่าสุด โดยใช้ภาพถ่ายดาวเทียม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ปรากฏว่า มีพื้นที่ป่าเหลืออยู่ประมาณ ๑๓.๑๘ ล้านเฮกแตร์ หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๕.๓๕ ของพื้นที่ประเทศ หากอัตราการบุกรุกทำลายป่ายังอยู่ในอัตรานี้ ประเทศไทยเราก็จะสูญเสียเนื้อที่ป่าไม้ทั้งหมดภายใน ๒๓ ปี ข้างหน้า^๒

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงต้องปรับปรุงแนวทางการพัฒนาชนบทใหม่ โดยรวมเอากิจกรรมป่าไม้เข้ามามีส่วนช่วย ซึ่งปัจจุบันประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศได้ยอมรับว่า ป่าไม้มีส่วนช่วยในการพัฒนาชนบทเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็มีอยู่ ๓ ประการคือ^๓

- ๑. ป่าไม้ให้ปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตของชาวชนบท เช่นต้นไม้สำหรับก่อสร้างที่พักอาศัย ใช้เป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม เป็นต้น

^๑ เรื่องเดียวกัน.

^๒ อำนวย คอวณิช, ป่าไม้เมืองไทยกับสภาวะแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้, ๒๕๒๒), หน้า ๒.

^๓ สมศักดิ์ สุขวงศ์, "การให้การศึกษาทางป่าไม้เพื่อพัฒนาชนบท," ใน สัมมนาวันวัฒนธรรม ครั้งที่ ๓ ป่าเพื่อชุมชน, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๒.

๒. ป่าไม้หรือต้นไม้ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้การเกษตรกรรมดำเนินไปได้อย่างถาวร

๓. ป่าไม้ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชาวชนบท

รัฐบาลจึงตั้งเป้าหมายที่จะทำการปลูกป่าปีละ ๓๐๐,๐๐๐ ไร่ อนุรักษ์และบูรณะป่าต้นน้ำ และอุทยานแห่งชาติ เป็นจำนวนเนื้อที่ ๔๐ และ ๑๒.๔ ล้านไร่ ตามลำดับ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕-๒๕๒๙) และการพัฒนาชนบทแนวใหม่ มุ่งแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ให้ฟื้นคืนสภาพสมบูรณ์ดังเดิม เพื่อให้ป่าไม้อำนวยผลประโยชน์ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนในท้องถิ่นชนบท อันส่งผลให้ปัญหาความยากจนในชนบทบรรเทาลงได้ ซึ่งความยากจนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้รัฐบาลต้องปรับปรุงแนวทางการพัฒนาชนบทเสียใหม่

ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจแห่งชาติ จึงกำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนา ๓๗ จังหวัด ๑๔๗ ตำบล ในภาคพื้นตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งทั้งอดีตและปัจจุบันได้รับผลกระทบเกี่ยวกับการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบท และในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ (ค.ศ. ๑๙๘๑) กรมป่าไม้โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ร่วมกับกองทุนในโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) จัดตั้งโครงการทดลองฟื้นฟูป่าเขาภูหลวง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านสังคม - เศรษฐกิจของเกษตรกรท้องถิ่น โดยจัดอยู่ในรูปของหมู่บ้านป่าไม้ด้วยการรวบรวมครอบครัวเกษตรกรที่กระจัดกระจายให้มาอยู่ร่วมกัน ส่งเสริมความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้อยู่ดีกินดี สมาชิกของหมู่บ้านป่าไม้จะได้รับที่ดินครอบครัวละ ๑๔ ไร่ ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัย และทำกินอย่างถาวร รวมทั้งให้บริการด้านสาธารณสุขโรค และบริการต่าง ๆ ทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เช่น การรักษาพยาบาล วัสดุ และโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้สมาชิกยังได้รับเข้าเป็นแรงงานของสวนป่า ซึ่งเป็นผลทำให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มขึ้น กล่าวคือ ไม่เพียงแต่จะมีรายได้จากการขายผลิตผลทางการเกษตรอย่างเดี่ยวเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยยกระดับทางเศรษฐกิจของสมาชิก ให้ดีขึ้น มีผลต่อเนื้อทำให้สมาชิกไม่กลับไปยึดอาชีพถางป่า ทำไร่เลื่อน

ลอยอีกต่อไปส่วนการพัฒนาทางสังคม - เศรษฐกิจนั้น ได้จัดตั้งหมู่บ้านวนเกษตร (Agro-Forest Village) ๖ แห่งขึ้น สร้างเขื่อนและฝายเพื่อใช้ในหมู่บ้าน สร้างถนน เพื่อให้มีความสะดวกในการติดต่อไปมาหาสู่กัน และขนส่งผลผลิตไปขาย แจกจ่ายหนังสือให้โรงเรียน ๕ แห่ง ให้การศึกษาด้านสุขภาพอนามัยแก่แม่บ้าน อบรม ผลส. และ อสม. อบรมการเลี้ยงผึ้ง จัดทัศนศึกษาด้านป่าไม้ ณ ต่างประเทศให้แก่ผู้แทนเกษตรกร สสำรวจ และแบ่งที่ดินให้แก่ผู้มีสิทธิทำกินถาวร ๔๔๔ ครอบครัวยุ ช่วยเหลือด้านเงินทุน เป็นต้น

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาพฤติกรรมเปิดรับสาร ความทันสมัยของชาวชนบทในพื้นที่โครงการว่าจะ เป็นปัจจัยสำคัญต่อการอธิบายการปฏิบัติทางด้านสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคคลากรสังคมหรือไม่ กล่าวคือ สามารถเปลี่ยนวิถีจากชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมไปสู่ระบบทันสมัยหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้มุ่งเน้นพฤติกรรมการสื่อสาร และความทันสมัย เป็นปัจจัยสำคัญ และผลที่จะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้เพื่อปรับปรุงการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นสื่อสารมวลชน หรือสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งจะนำมาเป็นแนวทางในการสื่อสารพัฒนาสภาพสังคมของเกษตรกร และ เพื่อเป็นหนทางนำไปใช้ในโครงการพัฒนาชนบทอื่น ๆ ของกรมป่าไม้ต่อไป

ประวัติความเป็นมาและข้อมูลจากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ของโครงการทดลองฟื้นฟูสภาพป่าเขาภูหลวง

ป่าเขาภูหลวงเป็นพื้นที่หนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่ยากจนที่สุด และได้รับการพัฒนาน้อยที่สุดในรูปของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ การบริการทางสังคม รายได้ และแรงงาน ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ผลผลิตต่ำและรายได้ต่อหัวต่ำที่สุด เนื่องจากภูมิอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เอื้ออำนวย แหล่งทรัพยากรธรรมชาติหายาก และขาดแคลนน้ำ ทำให้ชาวชนบทที่ยากจนจำนวนมากต่างอพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อหางานทำโดยเฉพาะชาวชนบทที่ไม่มีที่ดินทำกิน ป่าเขาภูหลวงเป็นพื้นที่หนึ่งภายใต้การฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศที่มีความรุนแรง มีการยึดครองที่ดินทำกิน เนื่องจากประชากรเพิ่มขึ้น และมีความต้องการที่ดินทำกินใหม่ ต้องการวัตถุุดิบจากป่าเพิ่มขึ้น และมีการทำไร่เลื่อนลอย ผลที่ตามมาทำให้ป่าเขาภูหลวงเป็นพื้นที่ตัวอย่างที่มีการทำลายสภาพป่าสูงในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ และเหมาะที่จะเป็นพื้นที่ทดสอบสำหรับการทดลองปลูกป่า ทำให้ป่าเขากุหลวงถูกเลือก เป็นพื้นที่สำหรับการทดสอบภาคพื้นสนามในโครงการทดลองฟื้นฟูสภาพป่า และการศึกษาการพัฒนาชุมชนแบบผสมผสาน ซึ่งหากประสบผลสำเร็จ อาจเป็นแบบอย่างสำหรับโครงการปลูกป่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไปในอนาคต

จุดประสงค์ของโครงการฯ เพื่อพัฒนาและจัดการปรับปรุงที่ดินทำกินและแหล่งทรัพยากรป่าไม้ให้มีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาด้านฐานสำคัญ ๆ เช่น

- ก) ความไม่ยุติธรรมในการใช้ที่ดินทำกิน และสิทธิครอบครองที่ดิน
- ข) การยึดที่ดินป่าสงวนแห่งชาติเพื่อการทำไร่เลื่อนลอย
- ค) การขาดแคลนไม้สำเร็จรูปและเชื้อเพลิง
- ง) ความเหลื่อมล้ำของมาตรฐานการดำรงชีพระหว่างชาวชนบทและชาวเมือง
- จ) การอพยพของชาวชนบทสู่เมือง

จากจุดประสงค์หลักของโครงการดังกล่าวที่จะฟื้นฟูสภาพแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่ลดลง และพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจนั้น กรมป่าไม้จึงได้รับความช่วยเหลือจาก FAO/UNDP เริ่ม "โครงการทดลองฟื้นฟูสภาพป่าเขากุหลวง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย" ที่ตั้งของโครงการป่าเขากุหลวงอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่โครงการจำนวน ๑๐ % ของพื้นที่ป่าเขากุหลวง ๑๒๐,๐๐๐ เฮกแตร์ ตั้งอยู่ระหว่างอำเภอปักธงชัย และอำเภอปากช่อง พื้นที่โครงการป่าเขากุหลวงประกอบด้วยทิวเขาเตี้ย ๆ และหุบเขา เขาที่สูงสุดได้แก่ เขาโชนี่ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของพื้นที่โครงการฯ และสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพ อาทิ คุณภาพของดินนั้นยังต้องปรับปรุง เนื่องจากเกษตรกรมีการทำไร่แบบเลื่อนลอย และมีการทำลายป่า เป็นผลทำให้ผลผลิตตกต่ำ ส่วนภูมิอากาศในบริเวณพื้นที่โครงการนั้นแห้งแล้งสัตว์ป่าที่อาศัยใน เขากุหลวงมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องจากการทำลายป่า และการบุกรุกที่ดินทำกินของมนุษย์

อนึ่ง จากการสำรวจสภาพสังคม-เศรษฐกิจของเกษตรกรในโครงการป่าเขากุหลวง ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ (ค.ศ. ๑๙๘๒) ได้แบ่งพื้นที่โครงการสำรวจออกเป็น ๑๒

หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านคลองก็ บ้านไทรงาม บ้านคลองหินร่อง บ้านคลองสมบูรณ์ บ้านระเริง บ้านโป่งวัวแดง บ้านคลองดินดำ บ้านคลองกุ่ม บ้านเขาโซ่ (โคกสำราญ) บ้านเขาแก้ว บ้านหนองหมาก และบ้านไผ่แดง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ของผู้ที่อาศัยในโครงการฯ เป็นคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และไทยกลาง ซึ่งได้ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่โครงการฯ เขามูลงเพื่อจะ ได้รับที่ดินทำกินทางการเกษตร และโดยทั่วไปพูดภาษาไทยกลางและภาษาอีสาน หัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคน สถานภาพการสมรสจะสมรสเมื่ออายุน้อย และมีครอบครัวขนาดใหญ่ ส่วนข้อมูลด้านจิตวิทยา สุขภาพอนามัยและโภชนาการ พฤติกรรมการสื่อสาร และเศรษฐกิจอื่น ๆ ในงานวิจัยฉบับเดียวกันนั้นพอสรุปได้ดังนี้

ด้านจิตวิทยา เกษตรกรมีระดับการปลื้มตัวออกจากสังคมสูง ยังคงมีการเชื่อถือ โชคกลางมีเกษตรกรส่วนน้อยเชื่อว่า ปัญหาทั้งหลายสามารถแก้ไขได้หากขยันทำงาน และเกษตรกรเหล่านี้มีความสนใจสูงที่จะได้รับความรู้ และความชำนาญในเรื่องของเกษตรกรรม มีส่วนน้อยที่สนใจในเรื่องของการจักสานและวิชาช่าง นอกจากนี้เกษตรกรเหล่านี้ยังเข้าใจบทบาทของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร แต่เข้าใจบทบาทของครู ผู้ใหญ่บ้าน และพัฒนากรน้อยมาก ส่วนความมุ่งหวังในอนาคต สำหรับบุตรของตนนั้นพบว่า เกษตรกรเหล่านี้มีความมุ่งหวังในบุตรของตัวเองสูง แต่เนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจไม่อำนวย และระดับการศึกษาโดยทั่วไปต่ำ จึงทำให้ต้องมีอาชีพเกษตรกร เพราะไม่มีทางเลือกอื่น และไม่เห็นช่องทางอื่น เนื่องจากขาดประสบการณ์และมีได้เปิดรับความเป็นไปในสังคมอื่น ๆ ส่วนด้านการเมืองนั้นพบว่า ไม่สนใจการเมืองแม้ว่าจะพากันไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งก็ตาม

ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ โรคที่แพร่หลายเป็นกันมากในหมู่ผู้ใหญ่ ได้แก่ แก้วมาเลเรีย และไข้หวัดใหญ่ เมื่อเกิดเจ็บป่วยขึ้นจะรักษาด้วยตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีเงิน ไม่มีเวลา การเดินทางไปรักษาที่ศูนย์อนามัยหรือโรงพยาบาลไม่สะดวกยกเว้นในกรณีที่เกิดป่วยหนัก หรือรักษาด้วยตัวเองไม่หาย จึงจะนำส่งโรงพยาบาล ส่วนความรู้ในการใช้ยาได้รับคำแนะนำจากโรงพยาบาล ญาติ และเพื่อน และพบว่า แหล่งแรกที่เกษตรกรซื้อยาเมื่อเกิดเจ็บป่วย ได้แก่ ร้านขายยา และร้านขายของในหมู่บ้าน

หญิงมีครรภ์ส่วนใหญ่จะคลอดลูกที่บ้าน และจะเลี้ยงลูกด้วยนมของตนเอง ส่วนอาหารเสริมเช่น ข้าว และกล้วยจะให้ทารกกินเมื่ออายุแรกเกิด ซึ่งเป็นการให้อาหารเสริมก่อนถึงวัยที่สมควร อาหารเสริมโปรตีนหาได้ยากมากที่จะนำมาเลี้ยงทารก ข้าว และผักเป็นอาหารหลักประจำวันของผู้ใหญ่ มีส่วนน้อยที่อาศัยใกล้แหล่งน้ำจะได้รับประทานอาหารปลา ในฤดูแล้งนั้น จะขาดแคลนน้ำดื่มและน้ำใช้ในการเกษตร ส่วนใหญ่ยังไม่มีตุ่มเก็บน้ำฝน และน้ำที่ใช้ดื่มจะไม่ดื่ม นอกจากนี้เด็ก ๆ ไม่ได้รับการฉีดวัคซีน หรือรับบริการภูมิคุ้มกันโรค

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรเหล่านี้มีทัศนคติที่ดีต่อการใช้ส้วม ทั้ง ๆ ที่ไม่มีส้วมใช้ มีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจการวางแผนครอบครัว และพบว่า เกษตรกรในโครงการป่าเขาภูหลวง สิบบุรีและคัมสุราเป็นประจำ

พฤติกรรมการสื่อสาร ปัญหาเกี่ยวกับชีวิตประจำวันและการทำมาหากินจะปรึกษาทารือกันภายในครอบครัว ยกเว้น เรื่องการวางแผนครอบครัวจะปรึกษากับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นสื่อที่นิยมใช้มากที่สุด เช่น การดกปัญหาเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และพบว่า เกษตรกรจะไม่ปรึกษาหารือกับผู้ใหญ่บ้าน และครู ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางการเลย และจะปรึกษากับคู่สมรสของตนเองมากที่สุด วิถีเป็นสื่อที่นิยมมากที่สุดในการรับฟังข่าวสาร ข่าวที่รับฟังคือ ข่าวเกษตรกรรม ข่าวประจำวัน ข่าวสุขภาพอนามัย และรายการบันเทิง เป็นต้น โทรทัศน์เป็นสื่อในการรับข่าวสารที่นิยมเช่นกัน แต่เนื่องจากราคาแพงประกอบกับไม่มีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้าน ทำให้เกษตรกรส่วนหนึ่งนิยมหนังสือกลางแปลง ซึ่งนำมาฉายในหมู่บ้าน

ด้านเศรษฐกิจ ค่าใช้จ่ายหลักของครอบครัวเกษตรกร ได้แก่ อาหาร ยา เสื้อผ้า และการศึกษาของบุตร ชาวบ้านมีความต้องการการลงทุนซื้อที่ดินเพื่อขยายที่ทำกินหรือปรับปรุงที่ดินที่มีอยู่เดิม หากมีรายได้หรือได้รับเงินทุนพิเศษอื่น ๆ อย่างไรก็ตามน้อยคนที่ต้องการลงทุนค้าขาย หรือประกอบธุรกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ นอกจากนี้พบว่า เกษตรกรเหล่านี้ต่างรู้ถึงผลของการตัดไม้ทำลายป่า และยอมรับว่าการปลูกป่าเป็นวิธีแก้ไขที่จำเป็น ต้องกระทำในกรณีที่มีการทำลายป่าเกิดขึ้น นอกจากนี้ ส่วนใหญ่แล้วก็พึงพอใจกับอาชีพ

เกษตรกรบางส่วนน้อยที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพ โดยเฉพาะการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นอาชีพที่นิยมมาก มีเกษตรกรส่วนหนึ่งที่ต้องการเปลี่ยนอาชีพ แต่ก็ไม่สามารถระบุได้ว่า ต้องการเปลี่ยนไปประกอบอาชีพใด เนื่องจากตนเองไม่มีความรู้ในอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือไปจากประสบการณ์ในการทำไร่ของตน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่าง อายุ การศึกษา พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความทันสมัย กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม
๒. เพื่อทราบปัจจัยสำคัญที่สามารถอธิบายความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัย และทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม

ปัญหาวิจัย

๑. อายุ การศึกษา พฤติกรรมการเปิดรับสาร ความทันสมัย มีความสัมพันธ์กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคคลากรสังคมหรือไม่
๒. ปัจจัยใดที่สามารถอธิบายความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม

ข้อตกลงเบื้องต้น

๑. เกษตรกรในโครงการมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเข้าถึงสื่อมวลชนทุกประเภทที่นำมาศึกษาในการวิจัยนี้
๒. การปฏิบัติทางสุขภาพอนามัย และทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม หากพบว่าการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น อย่างน้อยที่สุดให้ถือว่าได้เกิดการพัฒนาขึ้นบ้างแล้ว

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษ เฉพาะเกษตรกรในโครงการทดลองฟื้นฟูสภาพป่าเขาภูหลวง อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา และการศึกษาครั้งนี้กำหนดที่จะไม่พิจารณาสภาพทาง

ด้านเศรษฐกิจเข้ามศึกษา หรืออีกกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ พิจารณาเพียงสภาพทางด้านสังคม เพียงแง่มุมเดียว โดยไม่นำสภาพทางด้านเศรษฐกิจเข้ามศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากข้อมูล สภาพทางเศรษฐกิจไม่สามารถเป็นตัวแทนของการวัดทางด้าน เศรษฐกิจที่แน่นอนได้ ฉะนั้น จึงอาจทำให้การตีความคลาดเคลื่อนไปจากความจริง

นิยามศัพท์

พฤติกรรมกาเปิดรับสาร	หมายถึง	ท่าที ลักษณะการแสดงออกของบุคคลในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสามารถสังเกตได้จากภายนอก ได้แก่ การเปิดรับสื่อมวลชน การสื่อสารระหว่างบุคคล และการติดต่อกับสังคมภายนอก
การเปิดรับสื่อมวลชน	หมายถึง	การฟังวิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์
การสื่อสารระหว่างบุคคล	หมายถึง	การติดต่อระหว่างบุคคล ซึ่งอาจเป็นการติดต่อระหว่างบุคคล ๑ คน หรือมากกว่า ๑ คนขึ้นไป ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาในเรื่องของการติดต่อกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง
การติดต่อกับสังคมภายนอก	หมายถึง	การที่บุคคลมีโอกาสติดต่อกับสังคมอื่นที่ไม่ใช่สังคมที่ตนอาศัยอยู่ เช่น การติดต่อกับบุคคลที่อาศัยอยู่ในเมือง, การเดินทางเข้าเมือง เป็นต้น
การทำให้ทันสมัย	หมายถึง	กระบวนการที่ทำให้ปัจเจกชนหันเหออกจากแนวทางการกระทำตามแบบประเพณี และเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงหรือคิดแปลงสภาพปัจจุบันของปัจเจกชนให้ดีขึ้น กล่าวคือ บุคคลพัฒนาเป็นคนสมัยใหม่ (Modern

^๑ เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา (กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๘.

Man) โดยมีคุณสมบัติทางจิตวิทยา หรือความรู้สึกนึกคิด ทักษะคิด และพฤติกรรมบางอย่าง ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ การปลีกตัวออกจากสังคม การเข้าใจบทบาทของผู้อื่น และความมุ่งหวังในการประกอบอาชีพ^๑

แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์	หมายถึง	ค่านิยมทางสังคมซึ่งแสดงถึงความต้องการจะประสบความสำเร็จของบุคคลในสังคมนี้ ในเรื่องของการประกอบอาชีพ การรู้จักวางแผน การรู้จักเสี่ยงในการทำงาน และความเห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญ
การเข้าใจบทบาทของผู้อื่น	หมายถึง	ความสามารถในการคาดคะเนบทบาทของผู้อื่นได้ ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจในความรู้สึกของบุคคลอื่นด้วย
การปลีกตัวออกจากสังคม	หมายถึง	ความรู้สึกของบุคคลที่เป็นปฏิกิริยาต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ความรู้สึกไร้อำนาจความรู้สึกไร้บรรทัดฐาน ความรู้สึกโดดเดี่ยว และความรู้สึกไร้ความหมาย
ความรู้สึกไร้อำนาจ	หมายถึง	ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อตัวเองว่าไม่สามารถ

^๑ สรรค์รวี คชาชีวะ, "ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารกับความทันสมัยของประชาชนในท้องที่บางชั้น เขตมินบุรี กรุงเทพฯ," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๓๘.

กำหนดชะตาชีวิตตนเองได้ และไม่สามารถแก้ไข หรือทำอะไรได้กับสภาพชีวิต และสภาพสังคมที่เป็นอยู่

ความรู้สึกไร้บรรทัดฐาน	หมายถึง	ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสังคมว่า สังคมนั้นไม่มีอำนาจที่จะควบคุมให้สมาชิกปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้องได้ และกฎเกณฑ์เหล่านั้น เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์
ความรู้สึกโดดเดี่ยว	หมายถึง	ความรู้สึกของบุคคลในทางลบต่อค่านิยมและการปฏิบัติที่คนส่วนใหญ่นิยมปฏิบัติตามบุคคลจะรู้สึกว่าอยากแยกตัวเองออกไปจากสังคม ไม่ชอบที่จะร่วมกับกลุ่มคนอื่น ๆ
ความรู้สึกไร้ความหมาย	หมายถึง	ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อชีวิต ต่อกิจกรรมของตน โดยเกิดความรู้สึก เบื่อหน่าย ในชีวิตของตนเอง และไม่มีจุดหมายในการดำรงชีวิต
ความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัย	หมายถึง	การรู้จัก ปฏิบัติต่อตนเองและการปฏิบัติต่อเด็ก ให้ถูกสุขวิธี ใน เรื่องของการรักษาพยาบาลการคุมกำเนิดและการให้อาหารเด็ก ซึ่งจะแสดงออก โดยการตอบโต้ถูกต้องหรือปฏิบัติในสิ่งที่ถูกตามหลักการ
ทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม	หมายถึง	ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อของเกษตรกรที่มีต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมืองในเรื่องของการเชื่อคำแนะนำของเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และการปรึกษาปัญหา กับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

สมมติฐาน ในการวิจัย

๑. อายุ การศึกษา มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกรรมการเปิดรับसार
๒. อายุ การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความทันสมัย
๓. อายุ การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัย และทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม
๔. พฤติกรรมการเปิดรับสารมีความสัมพันธ์กับความทันสมัย
๕. พฤติกรรมการเปิดรับสารมีความสัมพันธ์กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัย และทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม
๖. ความทันสมัยมีความสัมพันธ์กับความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคคลากรสังคม
๗. ปัจจัยประชากรได้แก่ อายุ การศึกษา ปัจจัยการเปิดรับสาร และปัจจัยความทันสมัย สามารถอธิบายความรู้หลักการปฏิบัติทางสุขภาพอนามัยและทัศนคติต่อบุคคลากรสังคมได้มากที่สุด

ประโยชน์ที่ได้รับ

๑. ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นแนวคิด ในการปรับปรุงการสื่อสารในโครงการอื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
๒. ผลการวิจัยครั้งนี้ อาจใช้ประเมินผลโครงการดังกล่าว ซึ่งจะ เป็นแนวทางหรือประโยชน์สำหรับโครงการนำไปใช้ปรับปรุงกิจการสังคม เพื่อการพัฒนาได้